

In Memoriam

İnsanlar Asıl Unutulunca Ölü: Diran Kelekyan (1862-1915)

24 Nisan 1915 günü, 31 Mart Ayaklanması'nı bastırmak üzere İstanbul'a giren Hareket Ordusu'nun hayatını kaybeden üyeleri ruhuna Tophane'deki Kılıç Ali Paşa Camii'nde bir mevlit okutulmuştu. Sabah Gazetesi, bakanların, Ayan ve Mebusan Meclisi üyelerinin katıldığı bu mevlidi "Şühedayı Hürriyetin Ervahına" [Hürriyetin Şehitlerinin Ruhuna] başlığıyla birinci sayfadan duyurmaya karar vermişti. Gazetenin Başyazarı Diran Kelekyan, muhtemelen her zaman yaptığı gibi bir elmayı özenle soyup yedikten sonra o günkü yazısını yazmağa koyuldu. Kelekyan, verilen mevlit ve düzenlenen tören üzerinden, "Gayeye Doğru" başlığını koyduğu yazısında Hürriyet şehitlerinin anısı üzerinden meşrutiyetin Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığına ve Osmanlı toplumuna sağladığı yararları ele almakta ve meşrutiyet uğruna hayatlarını kaybedenlerin eserlerinin hayat sürdürükçe yaşayacağını vurgulamaktaydı.

Diran Kelekyan, o akşam evine gelen polisler tarafından karakola davet edildi, karakoldan da İstanbul Merkez Cezaevi'ne götürüldü. 25 Nisan 1915 günü, "Gayeye Doğru" başlıklı yazı Sabah gazetesinde yayınlandığında Diran Kelekyan ve İstanbul'daki Ermeni aydınları Ayaş ve Çankırı'ya giden trene bindirilmişlerdi. Diran Kelekyan, o yıl Ekim ayının sonuna kadar Çankırı'da sürgünde kaldı. 29 Ekim 1915'te Diyarbakır'a götürülmek üzere jandarma nezaretinde yola çıkarılan Diran Kelekyan'ı -aynı kaderi paylaşan yüz binlerce Ermeni gibi- bir daha kimse görmedi. Kasım ayının ilk günlerinde Çankırı'da dolaşan bir söylentiye göre, Kelekyan Kızılırmak üzerindeki Çokgöz Köprüsü'nde cinnet geçirerek suya atlamış ve kaybolmuştu.

1862'de Kayseri'de doğan Diran Kelekyan, Nersesyan, Mezburyan ve Surenyan okullarından sonra Fransa'da ticaret öğrenimi görmüş ve 1881'de ülkesine dönerek Manzume-i Efkâr gazetesinde yazı işleri müdürü olmuştu. Daha sonra Saadet gazetesine geçen Kelekyan, 1894'te Yunanistan'a giderek Spectateur d'Orient gazetesinde çalışmış, 1897'de İstanbul'a dönerek Ceride-i Şarkıye ve Surhatang gazetelerinde görev almıştı. Bir süre Patrikhane çevirmenliği ve Hazine-i Hassa Sekreterliği yapan Diran Kelekyan, 1904'te Mısır'a geçerek Journal de Caire'de gazetecilik yapmaya başladı.

Mısır'da bulunduğu yıllarda Osmanlı muhalefeti ile yakın ilişkiler kuran Kelekyan, 1906'da İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önder kadrolarından biri olan Bahattin Şakir'e yazdığı bir mektupta daha yaygın bir adem-i merkezîyetçiliğe ihtiyaç olduğunu, vilayetlerin sınırlı bir özerkliğe sahip olması ve yerel yönetimlerin yerel konularda kendi dillerini kullanması gerektiğini söylemişti. Liberalizm adı altında yapılan Türkleştirmeye karşı çıkan Diran Kelekyan, Ege adalarında Rumlara, Beyrut'taki Araplara, Trablusgarp'taki Berberilere tanınan hakların Ermeni ve Arnavutlardan esirgenmesini eleştirmiş; Müslüman olmayan halkların Osmanlı ulusunun bir parçası olmayı kabul edebileceğini, ama Hıristiyan Türkler olmayı kabul etmeyeceklerini dile getirmişti. Bu sıralarda muhalefetin şiddet kullanmasına karşı çıkan Kelekyan, II. Abdülhamit'e düzenlenmek istenen bir suikastı de Osmanlı devletine bildirmekten çekinmemişti.

II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine İstanbul'a dönen Kelekyan, Sabah gazetesinin yazı işleri sorumlusu ve başyazarı oldu. 1909'da Tarih-i Osmanî Encümeni üyeliğine ve Mekteb-i Mülkiye'nin Siyasi Tarih hocalığına atandı, bir yıl sonra Harp Okulu'nda da Siyasi Tarih dersi vermeye başladı. Bu yıllarda siyaset ile ilgisini

kesmeyen Diran Kelekyan, bir yandan Ermeni Cemaati temsilciliği yaparken bir yandan da 1908'de kurulan Ramgavar partisine (anayasal demokrasiyi savunan bir parti) üye olmuştu. 1912'de yapılan ve tarihimize "sopalı seşimler" olarak geçen seşimlerde Hürriyet ve İtilaf Fırkası listesinden Kayseri adayı olan Kelekyan, 300 kişi tarafından aday gösterilmesine rağmen seşimlerde sıfır oy almıştı.

Yaşamı sırasında Kamus-ı Fransevi, Dictionnaire Franęais-Turc des Termes Techniques adlarıyla iki sözlük hazırlayan Diran Kelekyan, Mülkiye'de verdiği dersin notlarını Mülkiye öğrencileri için Tarih-i Umumi adıyla yayınladı, bu kitabın bir bölümü daha sonra genel okuyucular için Ondokuzuncu Asırda İçtimai ve Siyasi Avrupa: Fransa İhtilal-i Kebiri-Napolyon-Viyana Kongresi adıyla ayrıca yayınlandı. Kelekyan, ayrıca Krikor Zohrab'ın öykülerini Hayat, Olduđu Gibi adıyla Türkçeye çevirmiştir. Bugün, SBF kütüphanesinde Diran Kelekyan'ın iki kitabı bulunmaktadır.

Faruk Alpkaya

